

נפרדים אך שווים

על רקע ניסיונות לא מבוטלים של העת האחרונה להקות את הלוחמנות, את התוקפנות ואת האדוורסריות שבהן רוויה זירת הגירושין בישראל, יש לעודד את הבחירה בגירושים בשיתוף פעולה. במובנים רבים אפשר לראות במודל זה מענה אולטימטיבי לביקורות שהופנו כלפי הגישור לגירושים וכפתרון לבעיית פערי הכוחות בין בני זוג הרוצים להתגרש

רות הלפריין-קדרי

פרופ' רות הלפריין-קדרי, ראש מרכז רקמן לקידום מעמד האישה; חברת הוועדה לביעור הפליה נגד נשים באו"ם

קשרי זוגיות בהימנעות מליטיגציה ובהסתייעות באנשי מקצוע מן התחומים הטיפוליים. עם זאת, יש הבדלים משמעותיים בין הליך הגישור לגירושין ובין הגירושים בשיתוף פעולה, וכפי שאראה בהמשך, הבדלים אלה בפרקטיקה עצמה עשויים גם להיתרגם להגדלת סיכויי הקבלה של הליך הגירושים בשיתוף פעולה בקרב קהילת אנשי המקצוע בתחום.

נוסף על כך אציע כי במובנים מסוימים אף אפשר לראות בהליך הגירושים בשיתוף פעולה את התשובה האולטימטיבית לשורת ביקורות שהופנו כלפי הגישור לגירושין.

הגישור כדרך ליישוב סכסוכים החל להתבסס בראשית שנות ה-80, וכבר בתחילת דרכו זוהה במידה רבה עם תחום הגירושים כאפשרות לסיים נישואים ללא המחיר הגבוה שגובה הליך משפטי, בין במשאבי נפש

זה למעלה מ-20 שנה מפלס את דרכו הליך ייחודי די ליישוב סכסוכי גירושים בדרך המבקשת להציב אלטרנטיבה חדשנית וייחודית לדרך האדוורסרית המסורתית, ושמו גירושים בשיתוף פעולה. לזירת הגירושים בישראל נכנס הליך הגירושים בשיתוף פעולה לפני למעלה מעשור. עם זאת דומה כי המודעות לקיומו טרם חלחה בציבור, ואף לא בקרב

נשות ואנשי מקצוע בתחום הגירושים. ברשימה קצרה זו אבקש להאיר כמה היבטים הקשורים בהליך, שיסייעו בהערכת הפוטנציאל הטמון בו באופן כללי, ובמיוחד בהקשר הישראלי, ואעשה זאת בבחינת הליך הגירושים בשיתוף פעולה לעומת הגישור לגירושים.

אכן יש לא מעט מן המשותף בין הליכי גישור לגירושין ובין גירושים בשיתוף פעולה. שתי הפרקטיקות מציעות דרך פייסנית לסיום

גם אם בראשית הדרך עוד חסו תחת מטריית ה-collaborative divorce גם עורכי דין שרק הביעו שאיפה להימנע מליטיגציה אך לא התחייבו על כך בחוזה, כיום אין עוד ספק כי עקרון אי התביעה הוא עקרון יסוד ותנאי בלעדיו אין להגדרת הליך כשיתופי

של. גם אם בראשית הדרך עוד חסו תחת מטריית ה־collaborative divorce גם עורכי דין שרק הביעו שאיפה להימנע מליטיגציה אך לא התחייבו על כך בחוזה, כיום אין עוד ספק כי עקרון אי התביעה הוא עקרון יסוד ותנאי בלעדיו אין להגדרת הליך כשי־תופי.

אחד האפיונים הייחודיים להתפשטות הפרקטיקה השיתופית (המכילה תחומי עריכת דין שיתור־פית חוץ מתחום הגירושים וסכסוכי משפחה) הוא העבודה בקבוצות או באגודות מקצועיות, המורכבות בדרך כלל מצוותים של עורכי דין, אנשי מקצוע מתחומי הטיפול ובריאות הנפש ויועצים כלכליים. התנהלות זו משקפת כמובן את האופי המיוחד של הפרקטיקה השיתופית המבוססת על ראייה הוליסטית של הסכסוך, והיא נשענת על עבודת צוות של אנשי מקצוע מכל ההיבטים הכרוכים בו. הקשרים הבינאישיים של אותם נשות ואנשי מקצוע הם קריטיים להצלחת ההליך הפרטני, ואף תורמים להפיכת השיטה כולה לזרם אידאולוגי משמעותי. ייתכן שבכך גם נעוץ הגידול המהיר בהפצת הבשורה כפי שאף מעידים הנתונים בשטח, עד כדי התייחסות להיווצרותה של Collaborative Movement.

בהשוואה המקובלת בין הליך הגירושים בשיתוף פעולה ובין הליך הגישור עומדים בין היתר על ההבדלים באופני ניהול ההליך, מספר אנשי המקצוע המעורבים בו ומקומם ביחס לצדדים ולהליך, מצבם הנפשי וההדדי של בני הזוג וכיוצא באלה. דגש עיקרי מושם על הימצאותם המיידית של שני עורכי הדין המשמשים נציגים של שני הצדדים בכל הפגישות, בניגוד למקובל בהליך של גישור לגירושים. דבר זה, לדעת המצדדים בהליך השיתופי, מאפשר לצדדים להיות בשליטה על התהליך ועל התוצר שבסופו באופן יותר ברור ויציב, וזאת לעומת הליך של גישור שבו המגשר לעיתים עובר מאחד לשני ואין לדעת מה מידת "נאמנותו" או מידת ה"ניטרליות שלו". גם העובדה שהנציגים

משאבי כסף, משאבי זמן, פגיעה בילדים ועוד. תחת המטרייה של "גישור" היה מנעד שלם של דרכי יישוב סכסוכים שנבדלו ביניהן, לעיתים במידה רבה, במידת התערבות המגשר בהליך, שאלת נוכחות עורך דין, ניהול הגישור באופן יחידני או בצוות, ועוד. עם זאת, לכולן נזקפו חסרונות, ובראשם העצמת אי השוויון הקיים בין הצדדים במקרים רבים, במיוחד בתחום הגירושים. גם היעדר הייעוץ המובנה לצדדים במהלך המשא ומתן נתפס כחיסרון, כמו גם הלחץ האינהרנטי להתפשר ולהגיע להסכם. בנוסף לכך, במקומות רבים העיסוק בגישור נותר פרוץ, דבר שהוסיף לביקורת על היעדר הסדרה ורגולציה של כישורים נדרשים לעסוק בגישור.

לעומת הגישור, שיטת הגירושים בשיתוף פעולה היא צעירה יחסית. ראשיתה בתחילת שנות ה־90, בפעילותו של עו"ד סטיוארט ווב, עורך דין ותיק במינסוטה בתחום דיני המשפחה שמאס בלוחמנות שאפיינה את הליכי הגירושים ולא יכול היה עוד לשאת את נזקיה. ווב פיתח שיטה המשלבת מערך שלם של אנשי מקצוע מתחום הגירושים הפועלים בשיתוף פעולה ביניהם ובהסכמה בין הצדדים ובינם ליישב את כל המחלוקות מחוץ לכותלי בית המשפט. בבסיס המיזם השיתורי

בניגוד למקובל בהליך של גישור לגירושים, דגש עיקרי מושם על הימצאותם המיידית של שני עורכי הדין המייצגים את שני הצדדים בכל הפגישות. מקובל לייחס לייצוג הנפרד תרומה ניכרת להקטנת פערי הכוח בין הצדדים

פי העמיד ווב את הדרישה מצד כל אנשי המקצוע המסייעים ללקוח להצהיר בהסכם ההתקשרות על התחייבות להימנע מליטיגציה בין הצדדים. בהמשך חברה לווב פרופ' פולין טסלר שהרחיבה את הפעילות לאזור סן פרנסיסקו, הנהיגה את שיטת ההתאגדות בקבוצות מקצועיות בתחום, וייסדה את האגודה הבינלאומית של אנשי מקצוע שיתופיים. לקראת סוף אותו עשור התגבש פרוטוקול התנהלות מסודר, ובמרכזו עקרון האי־תביעה, או בכינויו המתאים יותר באנגלית The Disqualification Agreement, המבסס את מחויבותם החוזית של כל אנשי המקצוע המעורבים בהליך שלא להשתתף בליטיגציה עתידית בין הצדדים במקרה שההליך השיתופי ייכ

בשיתוף פעולה להיתרגם להגדלת סיכויי התקבלותו בקרב קהילת אנשי המקצוע בתחום. הסיבה פשוטה מאוד; אין מדובר כאן בהיווצרות פרופסיה נפרדת, אלא ביצירת תחום התמחות נפרד בתוך מקצוע עריכת הדין. בניגוד להתפתחות הליך הגישור לגירויים, שביקש לפלס את דרכו בזירת הגירויים כפרופסיה מובחנת העומדת בפני עצמה ומציעה אלטרנטיבה להליכים אדוורסריים הנשלטים בידי מקצוע עריכת הדין, הליך הגירויים בשיתוף פעולה אינו כרוך בשום מאבק פרופסיונלי, שהרי עורכי דין הם שמנהלים אותו, בשיתוף צוות אנשי המקצוע הנלווים. לכן כנראה יש גם מיעוט (יחסי) של מחקר וכתובה אקדמיים בתחום, בשונה מכפי שהיה עם כניסת הגישור לזירת הגירויים. באותו מקרה אכן נתגבשה פרופסיה נפרדת שקראה תגר על בלעדיות שליטת פרופסית עריכת הדין בתחום. בענייננו נעדרת כתיבה העוסקת במיסוד פרופסיונלי, כיוון שמן ההיבט הפורמלי כאמור אין שום פרופסיה חדשה.

הם עורכי דין מקנה ביטחון נוסף לצדדים ומרפאת מראש ליקוי שנטען פעמים רבות נגד הליך סטנדרטי של גישור שחסר את ההתאמה המשפטית. מעל הכל מקובל לייחס לייצוג הנפרד תרומה משמעותית להקטנת פערי הכוח בין הצדדים, עניין שנתפס כנקודת תורפה של הליך הגישור לגירויים, שהרי זירת הגירויים מאופיינת אינהרנטית במצבים של פערי כוח. במובן זה כאמור אף אפשר לומר שהליך הגירויים בשיתוף פעולה הוא המענה האולטימטיבי לביקורות שהופנו כלפי הגישור לגירויים. זוהי כמובן התבוננות מן הזווית של הרובד הענייני של הקשיים המבניים הפנימיים להליך הגישור. בשורות הבאות אבקש לטעון שהליך הגירויים בשיתוף פעולה מקל קשיים שמעורר הליך הגישור לגירויים גם ברובד החיצוני לו, בהיבט של המאבקים הפרופסיונליים, המעכבים את היותו להליך מקובל יותר בזירת הגירויים. כפי שציינתי בראשית הדברים, ייתכן כי ברובד זה עשוי המאפיין הייחודי של הליך הגירויים

הניסיון הסופי של עורכי הדין להחזיר לעצמם שליטה מלאה על תחום הגירושים. אני מבקשת להציג ראייה אחרת, אופטימית יותר, של התהליך. לשיטתי, באופן פרדוקסלי, דווקא מתוך דינמיקה של מאבקי שליטה פרופסיונליים ומתוך התעקשות להותיר את השליטה לעורכי הדין, נוצר פוטנציאל לשינוי עמוק של העיסוק המקצועי בגירושים. הבטחת נוכחותם של עורכי הדין ורתימתם לפעולה משותפת עם אנשי מקצוע טיפוליים, והכל בשמירה על עקרון אי התביעה, יביא בהכרח להבניה טובה יותר של העיסוק המקצועי, ולהליך שבסופו של דבר יבטיח לבני הזוג את הטוב שבכל העולמות: הן הבטחת המטריה המשפטית ואמות המידה המשפטיות שבמידה רבה נתפסו כהכרחיות לשמירה על האינטרסים של בני הזוג (ובעיקר של הנשים), והן הליווי הטיפולי והתמיכה הרגשית הנדרשת במ-

צבים אלה, ומניעת הנזקים הקשים והמחיריים הכבדים שבהליכים אדוורסריים בערכאות השיפוטיות.

מעל לכל נוצר פוטנציאל לכינונה של תרבות מקצועית אחרת בקרב עורכי הדין לגירושים. לאמיתו של דבר, מה שמבקשים שיתרחש כאן הוא טרנספורמציה של הגוף המקצועי עוד בטרם מתחיל לה להתרחש הטרנספורמציה אצל הצדדים עצמם, וכתנאי

לכך. למעשה, כדי שיצליח ההליך במקרה הפרטי, וכדי שיתקבל המהלך כולו בקרב הקהילה המקצועית של עורכי הדין לגירושים, צריך שיתרחש כאן מעבר פרדיגמטי (paradigm shift) של ממש. במילים אחרות, אם במקרה של כניסת הליך הגישור לזירת הגירושים נוסדה פרופסיה חדשה שהביאה ליצירת מאבק שליטה פרופסיונלי וזה מנע אימוץ של שפה טיפולית חדשה, דווקא היעדר פרופסיה חדשה מבחינה פורמלית עשוי לאפשר היווצרות שיח חדש בפרופסיה השלטת. מבחינה זאת הפוטנציאל לשינוי, עד כדי יצירת פרופסיה חדשה מבחינה מהותית (להבדיל מפורמלית) הוא רב. הגישור לגירושים ייסד פרופסיה חדשה שביקשה לבשר על שינוי פרדיג-

עם זאת, מן ההיבט המהותי מדובר בתהליך עמוק ומשנה מציאות אף יותר מכך.

כדי להבין זאת יש לחזור למחקר שערכנו פרופ' רינה בוגוש ואנוכי לפני עשור על התפתחות תחום הגישור לגירושים. באותו המחקר בדקנו פרקטיקות ותפיסות פרופסיונליות של שלושה סוגים של אנשי מקצוע בתחום: עורכי דין לגירושים, מגשרים טיפוליים ועורכי דין-מגשרים. זיהינו בבירור מאבק סמכות בין המגשרים הטיפוליים ובין עורכי הדין על השליטה בתחום הגירושים. בעוד שעורכי הדין תיארו את המגשרים כמסיגי גבול וכמסתננים לטריטוריה של עורכי הדין לגירושים, המגשרים הטיפוליים תיארו את התחום כמקצוע חדש העומד בפני עצמו ומחייב ידע מקצועי שהוא ייחודי להם בלבד. הממצא המעניין יותר היה זיהוי תהליך של קראופטציה (סיפוח וניכוס)

של הגישור לגירושים על ידי פרופסיות עורכי הדין. דבר זה בא לידי ביטוי בכך שעורכי הדין עברו אמנם לרטוריקה גישורית (של העדפת פייסנות, פשרות והסכמות מחוץ לכותלי בית המשפט) והחלו לנסח את הידע המקצועי הנדרש ואת תוכנות הנדרשות לאיש מקצוע טוב בתחום בפרמטרים שתואמים את תחום הגישור, אך את כל זאת הם ייחסו

אליהם עצמם, ובכך למעשה הפגינו את טענתם לשיטה בתחום. כצעד משלים לתהליך הסיפוח, המגשרים הטיפוליים מצידם עברו לנסח קריטריונים להצלחה של התהליך בשפה משפטית "עורכדינית" של הגעה להסכם, ובד בבד זנחו את הרובד הטיפולי-טרנספורמטיבי המזוהה עם המטרות המסורתיות של תהליך הגישור.

על רקע כל זאת אפשר לראות בהתפתחות הליך הגירושים בשיתוף פעולה, ובהעמדת עורכי הדין כבעלי המקצוע היחידים בו, משום המשך של אותם מאבקי השליטה. היה אף אפשר לנקוט גישה צינית ולתאר זאת כתשובה האולטימטיבית לגישור לגירושים מן הפרספקטיבה הפרופסיונלית, במובן של

**בניגוד להליך הגישור
שביקש לפלס את דרכו
בזירת הגירושים כפרופסיה
העומדת בפני עצמה, הליך
הגירושים בשיתוף פעולה
אינו מאיים על ההגמוניה של
פרופסיות עריכת הדין, ולכן
יש לו סיכויים גבוהים יותר
להתקבל בזירת הגירושים**

מטי בזירת הגירושים, אך היא נחסמה במידה רבה על ידי הפרופסיה הקיימת של עורכי הדין. לעומת זאת, הליך הגירושים בשיתוף פעולה, שאינו מאיים על ההגמוניה של פרופסיית עריכת הדין, הוא אפוא בעל סיכויי התקבלות גבוהים יותר בזירת הגירושים, ואף ייתכן שיביא לשינוי טרנספורמטיבי עמוק דיו של מקצוע עריכת דין לגירושים, עד כדי הפיכתו הוא לפרופסיה חדשה מבחינה מהותית.

אמון הדדי בין עורכי הדין של הצדדים הוא תנאי הכרחי ליצירת ההליך ולהצלחתו. אמון זה יכול להיבנות אך ורק באמצעות פיתוח וטיפוח קשרים מקצועיים בינאישיים ובלתי אמצעיים בקרב עורכי הדין בתחום, בנטרול גורמים חיצוניים העלולים להיות חסמים לבניית תרבות של אמון ושל שיתוף פעולה. קיומם של חסמים כאלה אינו ייחודי לישראל, ובספרות המשפטית העוֹ-סקת בסכסוכים משפטיים מוכר למשל הדיון בדילמת האסיר כדגם לדיון בתמרי־צים לתביעה ולא־תביעה. אלא שבזירת הגירושים בי־שׂראל מעיב על כל זאת צילו הכבד של מרוץ הסמכויות. כל עורך דין מתחיל בתחום דיני המשפחה מודע לצוֹ-רך המיידי לבחון את היבטי הסמכות של כל תיק שמגיע

לטיפול, ובמקרים רבים להגיש תביעה טקטית לשם רכישת סמכות כדי להקדים את הצד שכנגד מפני נקיטת אותו מהלך בדיוק ביחס לערכאה האחרת. בדרך כלל גם אין לצפות להסכמה בין עורכי הדין על הימנעות מהגשת תביעות, נוכח המחיר הכבד של הימנעות מהגשת תביעה העלול להיגרם במק־רים שהצד האחר מנצל זאת ומגיש תביעה בעצמו. לא פעם זהו מחיר הקובע את ההבדל בין הכל ללא כלום.

מרוץ הסמכויות מגדיל את היתרון שבפתיחת הליך מול ההפסד הטוטלי העלול להיגרם מהימנעות ומהותרת הזירה ליריב, ומעלה את המחיר של הימ־נעות מתביעה בזירת הגירושים בישראל לשיעור גבוה לאין ערוך יותר מבכל שדה משפטי אחר. במצב

דברים זה מעטים המקרים שבהם מצליחים עוֹ-ר כי דין להגיע לרמת אמון גבוהה דיה, להתגבר על הפיתוי שבהבטחת סמכות מועדפת ולאפשר הליך שמהותו הימנעות מהגשת תביעות. לפיכך אין מנוס מהתערבות חיצונית בדרך של חקיקה שתסיר את החסמים הקשים האלה.

בראש ובראשונה יש לנטרל את הפיתוי של הגשת תביעה לצורך רכישת סמכות וחסמת הצד שכנגד מפני הקניית סמכות בערכאה הנוגדת. את זאת יש לעשות בדרך של תיקון חוק שיפוט בתי דין רבניים ושל חוק בתי המשפט ולקבוע כי לא תתאפשר הגשת תביעות בניגוד להסכם של גירושים בשיתוף פעולה. אני מודעת לכך שקביעה כזאת עלולה לעורר התנ־גדות בטענה של פגיעה בזכות הגישה לערכאות. לא

כאן המקום להרחיב, אך די אם אציין כי הסדרים חקי־קתיים דומים קיימים בכמה מדינות בארצות הברית ובק־נדה. ואם למרות זאת חסימת אפשרות של הגשת תביעות תיתפס כצעד קיצוני מדי, לכל הפחות אפשר לקבוע כי הגשת תביעה בבית הדין הרבני בניגוד להסכם כזה תיחשב לתביעה שאינה כנה, ובבית המשפט לענייני מש־פחה לתביעה שנגועה בחר־סר תום לב, על כל המשתמע

מכך לעניין הקניית סמכות. בנוסף לכך, מאחר שיש להניח שבקרב הזוגות הפונים ליחידות הסיוע בדרך של בקשה ליישוב סכסוך קיים פוטנציאל לעידוד הליך של גירושים בשיתוף פעולה, יש לתקן את תק־נות סדר הדין האזרחי כדי להבטיח כי הגשת בקשה ליישוב סכסוך לא תיחשב להגשת תביעה לצורך גי־רושים בשיתוף פעולה.

על רקע ניסיונות לא מבוטלים של העת האח־רונה להקהות את הלוחמנות, את התוקפנות ואת האדוורסריות שבהן רוויה זירת הגירושים בישראל, שומה לעשות כל שאפשר כדי לעודד את הבחי־רה בדרך של הגירושים בשיתוף פעולה. יש לקוות כי כל הגורמים הנוגעים בדבר ישכילו לעשות זאת בהקדם.

יש לנטרל בחקיקה את הפיתוי להגיש תביעה לצורך רכישת סמכות וחסמת הצד שכנגד מפני הקניית סמכות בערכאה הנוגדת, ולקבוע כי לא תתאפשר הגשת תביעות בניגוד להסכם של גירושים בשיתוף פעולה

